

การศึกษานโยบายสาธารณะแนวการตีความผ่าน กรณีศึกษา
นโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้าง
อาคารที่ทำการศาลฎีกา

Interpretive Public Policy A Case Study of the Rattanakosin City
Conservation and Development Policy in the Supreme Court
Building Construction Project

[Received: July 14, 2023; Revised: August 29, 2023;

Accepted: August 29, 2023]

นรภัทร เข้มทอง

หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขานโยบายสาธารณะ,
วิทยาลัยการเมืองการปกครอง,
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Narapat Kemthong

Master of Political Science,
Public Policy,
College of Politics and Governance,
Mahasarakham University

ประโยชน์ สังกสิน

รองศาสตราจารย์, อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์,
วิทยาลัยการเมืองการปกครอง,
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Prayote Songklin

Associate Professor, Advisor,
College of Politics and Governance,
Mahasarakham University

CORRESPONDING AUTHOR

Narapat Kemthong, Master of Political Science, Public Policy, College of Politics and Governance, Mahasarakham University. E-mail: narapat.kemthong@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการศึกษานโยบายสาธารณะแนวการตีความผ่านกรณีศึกษา นโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกา โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังต่อไปนี้ 1) ศึกษาข้อมูลขั้นทฤษฎีภูมิ โดยการศึกษและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย และข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง 2) ศึกษาข้อมูลขั้นปฐมภูมิ โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกตการณ์อาคารสถาปัตยกรรมและบริบทที่เกี่ยวข้อง 3) รวบรวมข้อมูลที่เก็บมาได้ โดยแบ่งแยกประเภทจัดระบบ และรูปแบบของข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ 4) ศึกษาวิเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูล ค้นหาและตีความสัญลักษณ์ นัยยะ สรุปความหมายที่พบตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่กำหนดไว้ และศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง ข้อค้นพบกับแนวคิดอุดมการณ์ทางการเมือง และ 5) สรุปผลการวิจัย ตอบคำถามการวิจัย และนำเสนอผลงาน ผลการศึกษา พบว่า จากการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะแนวการตีความกรณีศึกษา นโยบายอนุรักษ์และพัฒนา กรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกา พบว่า ความหมายโดยนัยของนโยบายแสดงให้เห็นถึงเจตนาแฝงที่มุ่งหวังถ่ายทอดวาทกรรมของรัฐซึ่งถูกอำพรางไว้ในประดิษฐกรรมนโยบาย เพื่อโน้มน้าวค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ ของผู้คนในสังคม สร้างฉันทศน์ให้อำนาจตุลาการใกล้ชิดกับสถาบันพระมหากษัตริย์มากกว่าประชาชน ผลักดันให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลายเป็นแหล่งที่มาของความชอบธรรมเชิงอำนาจของรัฐในระบอบประชาธิปไตย ประกอบสร้างและส่งผ่านมายาคติอัตลักษณ์ไทยและอุดมการณ์แบบราชาชาตินิยม ต้องการที่จะลบล้างความเป็นพหุวัฒนธรรมออกจากพื้นที่ สร้างดุลยภาพความสัมพันธ์เชิงอำนาจและทัศนคติร่วมที่รัฐต้องการ อนึ่งจากการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอาคารที่ทำการศาลฎีกาในฐานะประดิษฐกรรมนโยบายกับอุดมการณ์ทางการเมือง พบว่า อาคารที่ทำการศาลฎีกาเป็นสารทางอุดมการณ์ของรัฐ ทำหน้าที่ถ่ายทอดวาทกรรมและประกอบสร้างมายาคติเพื่อตรึงความหมายของวาทกรรมของรัฐ อาคารที่ทำการศาลฎีกาจึงมีความสัมพันธ์ที่สอดคล้องและสนับสนุนแนวคิดสถาปัตยกรรมกับการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองบริบทของกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในช่วยส่งเสริมวาทกรรมแนวคิดอนุรักษ์นิยมแบบราชาชาตินิยมผ่านระบบความหมายเชิงสัญลักษณ์ในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ส่งผลโน้มน้าวและผลักดันการสร้างทัศนคติร่วมในสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่รัฐต้องการ รัฐสามารถใช้สถาปัตยกรรมในการถ่ายทอดวาทกรรม ชุดความคิด รวมไปถึงอุดมการณ์ต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนได้ง่าย ธรรมชาติของสถาปัตยกรรมมีลักษณะเป็นวัตถุสามารถผลิตซ้ำ เน้นย้ำได้ง่ายส่งผลให้วาทกรรม ชุดความคิดหรืออุดมการณ์นั้น ๆ สามารถประกอบสร้างเป็นมายาคติครอบงำประชาชนได้ง่ายเช่นเดียวกัน

คำสำคัญ: นโยบายสาธารณะแนวการตีความ; ประดิษฐกรรมนโยบาย; สัญลักษณ์; วาทกรรม, สถาปัตยกรรม; การเมือง

ABSTRACT

This article aims to present a study of interpretive public policy through a case study of Rattanakosin city conservation and development policy in the Supreme Court building construction project. The study process is as follows: 1) Study secondary data by studying and collecting information from documents, textbooks, research papers, and information from electronic media. 2) Study primary data by collecting field data by observing buildings, architecture, and related contexts. 3) Gather information by categorizing, organizing, and formatting information from different sources. 4) Study and analyze data to find and interpret symbols or implications from policy artifacts. Summarize the meanings found in the framework of the research concepts defined and analyzing the relationship between the findings and political ideology. And 5) a summary of the research results. answer research questions and present the research results. The study results are as follows. According to study interpretive public policy, a case study of Rattanakosin city conservation and development policy in the Supreme Court building construction project. It was found that the connotative meaning of policy showed that policymakers aimed to convey the discourse of the state which was hidden in policy artifacts, to persuade the values and beliefs of the people, create a scene for the judiciary to accept the authority of the monarchy. The monarchy was pushed to become the source of the legitimacy of the democratic state. Policy discourse reconstructed and transmitted myths about Thai identity and ideology of royal nationalism. Policymakers want to remove multiculturalism from context in order to balance the power relations and collective attitudes desired by the state. Additionally, through the study of the relationship between the Supreme Court building as an invention of policy and political ideology, it was revealed that the Supreme Court building served as an ideological messenger for the state. Its purpose was to propagate discourses and establish myths to fix the meaning of state discourse. Therefore, the design of the Office of the Supreme Court shares a connection that corresponds to and supports the architectural concept, as well as the transmission of political ideology. Within the context of the inner Rattanakosin period, the building conveyed a conservative discourse of royal nationalism through symbolic architectural elements. This influence played a pivotal role in shaping and guiding the formation of shared societal attitudes, aligning with the government's intentions. Architecture provides governments with a powerful tool to communicate discourses, ideas, and ideologies to the public. Due to its

tangible nature, architecture can be easily reproduced and emphasized, thereby giving rise to discourses, ideas, or ideologies that can be readily transformed into prevailing myths that hold sway over the public.

Keywords: Interpretive Public Policy; Policy Artifacts; Semiotics; Discourse; Architecture; Politics.

บทนำ

ทศวรรษที่ผ่านมา เกิดปรากฏการณ์ถูกทำให้สูญหายไปของประดิษฐกรรมหลายชิ้นที่ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับคณะราษฎร เช่น เมื่อปี พ.ศ.2560 หมุดกำเนิดรัฐธรรมนูญหรือที่รู้จักกันว่า หมุดคณะราษฎร ถูกทำให้สูญหายในปีถัดมา พ.ศ.2561 อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญก็ถูกรื้อถอน ประดิษฐกรรมทั้งสองชิ้นเป็นสัญลักษณ์ของการกำเนิดและการปกป้องประชาธิปไตย จวบจนบัดนี้ (2566) ยังไม่มีใครหรือหน่วยงานใดให้คำตอบถึงเรื่องนี้ได้อย่างชัดเจน ก่อนหน้านั้น ในปี พ.ศ.2556 มีการรื้ออาคารศาลยุติธรรม (ศาลฎีกาเก่า) นับเป็นอาคารที่คุณค่าและมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ไทยทั้งยังเป็นหนึ่งในประดิษฐกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับคณะราษฎร

ภาพที่ 1 อาคารศาลฎีกาเก่าออกแบบโดยพระสาโรชรัตนนิมมานก์ โดยมองเห็นหลังคาของอาคารศาลสถิตย์ยุติธรรมอยู่ด้านหลัง

ที่มา : ชาตรี ประกิตนพการ, 2550.

อาคารศาลยุติธรรม (ศาลฎีกาเก่า) ตั้งอยู่ถนนราชดำเนินด้านทิศตะวันออกของสนามหลวง บริเวณ ทิศเหนือของศาลหลักเมือง ที่ดินผืนนี้เป็นที่ตั้งของศาลหลวงมาตั้งแต่ครั้งก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 โปรดให้สร้างศาลาถูปนอกเพื่อใช้เป็นที่ทำการของศาลหลวง (กระทรวงมหาดไทย, 2519) ต่อมารัชกาลที่ 5 โปรดให้สร้างอาคารศาลสถิตย์ยุติธรรม ณ ที่บริเวณนี้เพื่อเป็นที่ทำการของกระทรวงยุติธรรมและมีพระราชประสงค์ให้ก่อสร้างอาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก (นิกร ทัสโร, 2562) หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี พ.ศ.2482 คณะราษฎรดำเนินโครงการก่อสร้างอาคารศาลยุติธรรม เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานถึงการได้รับอำนาจอศาลกลับคืนมาจากการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับต่างประเทศได้ทั้งหมด ถือเป็นการได้รับอธิปไตยของประเทศอย่างสมบูรณ์ (ชาตรี ประกิตนพการ, 2550) อาคารศาลยุติธรรมได้รับการออกแบบโดยพระสาโรชรัตนนิมมานก์ (สาโรช สุขยางค์) สถาปนิกชาวไทยซึ่งจบการศึกษาจากประเทศอังกฤษจึงนำเอารูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอาร์ต เดโค ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในยุโรปขณะนั้นมาใช้ในการออกแบบอาคารหลังนี้ คณะราษฎรมิมีมติเห็นชอบและอนุมัติให้ดำเนินโครงการก่อสร้างอาคารศาลยุติธรรมขึ้นมาแทนที่อาคารศาลสถิตย์ยุติธรรมซึ่งมีสภาพทรุดโทรมและถูกรื้อทลายในเวลาต่อมา

จนกระทั่ง พ.ศ.2520 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ได้บรรจุโครงการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ พร้อมทั้งแต่งตั้งคณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นมา เพื่อดำเนินโครงการดังกล่าว คณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์ศึกษาแล้วเห็นว่า ควรย้ายสถานที่ราชการออก

จาก กรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นในเพื่อลดความแออัดของประชาชนที่มาติดต่อราชการและประชาชนที่มาท่องเที่ยวชมโบราณสถานในกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นใน เป็นการช่วยลดความคับคั่งของการจราจรและเพื่อช่วยลดมลพิษทางเสียง ทางน้ำและทางอากาศด้วย (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2559) สถานที่ราชการหลายแห่งจึงทยอยย้ายออกไป แต่ศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุดของประเทศนั้นคณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์เห็นว่าควรตั้งอยู่ที่เดิม และเสนอให้ก่อสร้างอาคารศาลฎีกาขึ้นใหม่ เพื่อปรับภูมิทัศน์ของกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นในให้สวยงาม เกิดความกลมกลืนทางสถาปัตยกรรม (กระทรวงยุติธรรม, 2559) จึงเป็นที่มาของโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกาตามนโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ ดำเนินโครงการ ออกแบบ ก่อสร้างจนแล้วเสร็จและเปิดใช้ในปี พ.ศ.2563 ด้วยงบประมาณกว่าสามพันล้านบาท (เรื่องสิทธิ ตันกาญจน์รักษ์, 2562)

ภาพที่ 2 ภาพถ่ายมุมสูงอาคารศาลฎีกาขณะกำลังก่อสร้าง ปี พ.ศ.2562

ที่มา : นรภัทร เข้มทอง, 2566

โครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกา ถูกคัดค้านจากประชาชน นักวิชาการและกรมศิลปากร เนื่องจากต้องรื้ออาคารศาลยุติธรรม (ศาลฎีกาเก่า) ด้วยเห็นว่าเป็นอาคารที่มีคุณค่าและได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานตาม พ.ร.บ.โบราณสถานฯ พ.ศ.2504 อีกทั้งตัวอาคารยังมีสภาพไม่ทรุดโทรมถึงกับบูรณะไม่ได้เมื่อเทียบกับอาคารที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกันและได้รับการบูรณะก่อนหน้านี้ นั่นคืออาคารกระทรวงกลาโหม ซึ่งมีอายุการใช้งานมายาวนานกว่า จึงเกิดเป็นคำถามว่า การรื้อถอนอาคารศาลยุติธรรม (ศาลฎีกาเก่า) นี้ มีเหตุผลทางการเมืองแฝงอยู่ด้วยหรือไม่ (PachathaiTV, 2556)

ที่ผ่านมา มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองในสถาปัตยกรรม โดยงานวิจัยเหล่านั้น ทำการศึกษาการถ่ายทอดแนวคิดอุดมการณ์ทางการเมืองผ่านองค์ประกอบและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม กลุ่มแนวคิดนี้มีความเชื่อว่าตั้งแต่การอภิวัฒน์สยาม พ.ศ.2475 เป็นต้นมา มีการแข่งขันที่จะสร้างงานสถาปัตยกรรมเพื่อสื่อสารอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างกลุ่มพันธมิตรอนุรักษ์นิยมสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กับกลุ่มเสรีนิยมประชาธิปไตย และการแข่งขันนั้นยังคงดำเนินมาถึงปัจจุบัน (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2546) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเหล่านี้ยังไม่ได้กล่าวถึง ศึกษาหรือวิเคราะห์นโยบายซึ่งเป็นตัวกำหนดให้ดำเนินโครงการนั้น ๆ

การวิเคราะห์นโยบาย (policy analysis) มีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างความเข้าใจถึงกระบวนการของการกำหนดนโยบาย (policymaking process) แต่เดิมนิยมใช้วิธีการวิเคราะห์แบบวิทยาศาสตร์หรือ

หลักการแบบเป็นเหตุเป็นผล (rational model) และอาศัยการประเมินผลนโยบายเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของนโยบายนั้น ๆ ภายใต้ระเบียบวิธีการวิเคราะห์นโยบายแบบปฏิฐานนิยม (positivism) ใช้การวิจัยแบบประจักษ์นิยม (empiricism) เป็นหลักคือการประเมินวัดผลเชิงปริมาณและการตั้งสมมติฐานเชิงวัตถุวิสัย (objective) (ประโยชน์ สังกสิน, 2561) ระเบียบวิธีเชิงเหตุผลดังกล่าวไม่สามารถอธิบายหรือชี้วัดเชิงสังคมและวัฒนธรรมที่มีปรากฏการณ์ด้านพฤติกรรมและบริบทซึ่งเป็นปัจจัยเชิงอัตวิสัย (subjective) ได้ การอธิบายปรากฏการณ์เชิงอัตวิสัยจึงต้องทำความเข้าใจด้วยวิธีการตีความ การพยายามทำความเข้าใจการกระทำ ความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่มันนโยบายนั้น ๆ เพื่อค้นหาความหมายนโยบายและสร้างทางเลือกให้แก่เครือข่ายนโยบาย นั่นคือ แนวคิดนโยบายสาธารณะแนวการตีความ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

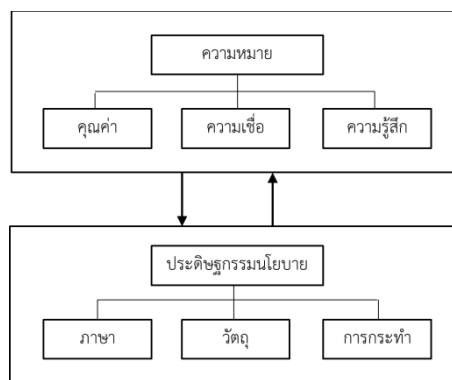
ดังนั้นเพื่อให้เกิดความกระจ่างในเรื่องนี้ บทความนี้จึงขอเสนอการศึกษานโยบายสาธารณะแนวการตีความ กรณีศึกษา นโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกา เป็นการขยายความหรือผลิตซ้ำเพื่อทบทวนแนวคิดการเมืองในสถาปัตยกรรมให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาการนำนโยบายสาธารณะแนวการตีความมาใช้วิเคราะห์กรณีศึกษา นโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกา

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษานโยบายสาธารณะแนวการตีความ กรณีศึกษานโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกา ผู้ศึกษานำกรอบแนวคิดนโยบายสาธารณะแนวการตีความ (interpretive public policy) ของ ดโวรา ยานาว (Dvora Yanow) ซึ่งเป็นตัวแบบความสัมพันธ์ระหว่างความหมายนโยบายกับประดิษฐกรรมนโยบายมาใช้เป็นตัวแบบในการศึกษาดังนี้ (Yanow, 2000 อ้างถึงใน ประโยชน์ สังกสิน, 2561)

ภาพที่ 3 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ที่มา : Yanow, 2000 อ้างถึงใน ประโยชน์ สังกสิน, 2561

การวิเคราะห์นโยบายแนวการตีความ เป็นวิธีการที่เน้นในเรื่องของความหมายนโยบายและกระบวนการซึ่งความหมายเหล่านั้นถูกถ่ายทอดไปสู่และถูกอ่านโดยกลุ่มชุมชนนโยบาย (ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2561) ความหมายเป็นเรื่องของการตีความและการตีความเป็นเรื่องของคุณค่า ความเชื่อและความรู้สึก (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540) ดังนั้น ความหมายนโยบายจึงเป็นการแสดงออกของคุณค่า ความเชื่อและความรู้สึกซึ่งมีลักษณะเป็นอัตวิสัยถูกหลอมรวมและส่งต่ออยู่ใน ประดิษฐกรรมนโยบาย (policy artifacts) ในลักษณะที่เป็นวัตถุวิสัย ซึ่งจะแสดงสัญลักษณ์ที่มีความสัมพันธ์กับความหมายนโยบายประกอบด้วย 3 มิติของการสร้างความหมายคือ อารมณ์ (emotion) การรับรู้ (cognitive) และศีลธรรม (ethos) ที่สอดคล้องกับ คุณค่า ความเชื่อ และความรู้สึก ดังนั้น ประดิษฐกรรมนโยบายจึงเป็นหลักฐานที่สัมผัสได้ของความหมายนโยบาย ประดิษฐกรรมนโยบายจะมีการแสดงตัวออกมาใน 3 รูปแบบ คือ ภาษา วัตถุ และการกระทำ (Yanow, 2000 อ้างถึงใน ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2561) นั่นเอง อย่างไรก็ตามกระบวนการสร้าง การรักษาและการเปลี่ยนแปลงของประดิษฐกรรมและความหมายสามารถเคลื่อนไหวได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับบริบทด้วย กรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ใช้แนวทางของยานาวคือ การศึกษาวิเคราะห์ความหมายนโยบายผ่านสิ่งที่ยานาวเรียกว่าประดิษฐกรรมนโยบาย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

แนวคิดและทฤษฎี

1) แนวคิดทฤษฎีนโยบายสาธารณะแนวการตีความ (Interpretive Public Policy)

การศึกษานโยบายสาธารณะแบบดั้งเดิม (แนวคิดปฏิฐานนิยม, Positivism) เน้นความสนใจในวิธีการศึกษาและการปฏิบัติที่แน่นอนตายตัว ภายใต้ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ ทำให้กระบวนการศึกษาให้ความสำคัญในการวัดผลเชิงปริมาณและพัฒนาตัวแบบเชิงเหตุผล แต่แนวคิดการศึกษานโยบายสาธารณะแนวการตีความ มีพื้นฐานที่เห็นแย้งกับแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์ โดยเชื่อว่าวิธีการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ไม่อาจสะท้อนความเป็นจริงทั้งหมดได้ ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกล้วนมีความหมายที่หลากหลายและในบางมิติการทำความเข้าใจต้องอาศัยการตีความและการตีความอาจพบความหมายที่หลากหลายออกไปอีก (ซุติเดช เมธิชุตกุล, 2563)

สาระสำคัญของการวิเคราะห์นโยบายแนวการตีความอยู่ที่การหา “ความหมาย” (meaning) ต่าง ๆ ของนโยบาย (ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2561) ความหมายของนโยบายนั้นมีได้อยู่ที่ตัวนโยบายแต่เพียงอย่างเดียวอย่างนั้นวิเคราะห์นโยบายสาธารณะแนวปฏิฐานนิยมเชื่อกันแต่ความหมายของนโยบายในบางมิตินั้นขึ้นกับการตีความ การทำความเข้าใจของบุคคลหรือหน่วยงานนั้น ๆ หรือที่เรียกว่า ชุมชนนโยบาย (the policy community) ผ่านการวิเคราะห์ “ประดิษฐกรรมนโยบาย” (policy artifacts) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

2) แนวคิดทฤษฎีสัญวิทยา (Semiology)

ทฤษฎีสัญวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงกระบวนการที่ทำให้เรา “เข้าใจความหมาย” ของสิ่งใด ๆ (comprehend meanings) หรือกระบวนการที่เรา “ให้ความหมาย” แก่สิ่งใด ๆ (attribute meanings)

(เถลิง พัฒโนภาส, 2551) และเป็นแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้อธิบายความหมายจากการสื่อสาร วิเคราะห์ถึงจุดกำเนิดของความหมายโดยไม่สนใจว่าการสื่อสารนั้นจะสำเร็จหรือล้มเหลว แต่มุ่งศึกษาถึงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของการสื่อสารในเชิงสังคมวัฒนธรรม กระแสการไหลของความหมายและกระบวนการสร้างความหมายของสารที่ถูกส่งออกไป ระหว่างสิ่ง ที่เรียกว่า “ตัวหมาย/รูปสัญลักษณ์” (signifier) ที่ถูกนำมาใช้แทนความหมายที่เป็น “ตัวหมายถึง/ความหมายสัญลักษณ์” (signified) อันได้แก่ แนวความคิดต่าง ๆ (concepts) (กาญจนา แก้วเทพ, 2543)

ความหมายสัญลักษณ์ตามทฤษฎีของบาร์ธ นั้นมีอยู่ 2 ระดับ คือ 1) ความหมายโดยอรรถ (denotative meaning) เป็นระดับความหมายตรง ที่ถูกสร้างขึ้นอย่างเป็นภววิสัย (objective) เป็นความหมายที่เข้าใจตามตัวอักษร เป็นที่ยอมรับทั่วไปตามข้อตกลงที่กำหนดขึ้นมา จัดอยู่ในลักษณะของการอธิบายความหมายเชิงพรรณนา (descriptive) และ 2) ความหมายโดยนัย (connotative meaning) เป็นความหมายที่เกิดขึ้นจากการตีความ (interpretative) ความหมายจึงขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ค่านิยมของกลุ่มหรือบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย มีคุณสมบัติสลับไหลไม่ตายตัวสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและช่วงเวลา (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2555)

ตามทฤษฎีสัญวิทยาของบาร์ธ ความหมายโดยนัยที่อยู่ในระดับลึกมากเรียกว่า มายาคติ (myth) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงฐานะการเป็นสัญลักษณ์ของสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นเรื่องธรรมชาติเรื่องปกติ คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับโดยไม่ตั้งคำถามและเป็นความคิดความเชื่อที่สอดคล้องกับระบบอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมในขณะนั้น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) เจื่อนไขที่ทำให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดกลายเป็นสถานะเป็นมายาคติก็คือ การที่สังคมวัฒนธรรมเข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซงโดยหยิบยืมความหมายให้แก่สิ่งนั้น อย่างไรก็ตาม มายาคติเป็นผลผลิตทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งสัมพันธ์กับการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม (นพพร ประชากุล, 2547) คุณสมบัติของมายาคติที่สำคัญมีอยู่สองประการคือ หนึ่ง มายาคติ นั้นจะมีลักษณะที่เป็นพลวัต (dynamic) ของความหมายอยู่ตลอดเวลา และอีกประการหนึ่งคือ ที่ไม่มีมายาคติก็จะมี counter myth ที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมย่อย ๆ อยู่เสมอเพราะฉะนั้นจึงแทบไม่มีอะไรเลยในโลกที่จะมีแต่ประโยชน์แต่ทว่าทุกอย่างจะต้องมี “ความหมาย” อะไรสักอย่างหนึ่งเสมอ (กาญจนา แก้วเทพ, 2547)

3) แนวคิดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมกับอุดมการณ์ทางการเมือง

การศึกษาเรื่องสถาปัตยกรรมกับอุดมการณ์ทางการเมืองเริ่มมีการศึกษาอย่างจริงจังในช่วงปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา งานของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่อง *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปแบบการจิตสำนึก* นิธิทำการรื้อสร้าง (deconstruction) เรื่องความคิดของผู้คนกับอนุสาวรีย์ใหม่ โดยจัดวางอนุสาวรีย์ลงในบริบทของประวัติศาสตร์และธรรมเนียมการจัดสร้างรูปเคารพจากนั้นได้จำแนกแยกแยะอนุสาวรีย์ออกเป็นส่วน ๆ ในเชิงสัญลักษณ์ ศิลปะ ภูมิสถาปัตย์ และพิธีกรรมเพื่ออธิบายถึง “สาร” ที่อนุสาวรีย์สื่อออกมา โดยตีความว่าอนุสาวรีย์เป็นประดิษฐกรรมของอุดมการณ์ทางการเมือง ผลลัพธ์ที่นิธิเสนอเป็นการปะทะกันของมโนทัศน์สองชุด คือ มโนทัศน์แบบอนุรักษนิยมหรือฝ่ายสนับสนุนสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับมโนทัศน์แบบเสรีนิยมหรือฝ่ายสนับสนุนคณะราษฎร (นิธิ เอียวศรีวงศ์,

2538) งานของนิธิจึงเป็นจุดเริ่มในการศึกษา เรื่องการปะทะต่อสู้กันทางอุดมการณ์ทางการเมืองผ่านงานประดิษฐกรรมของรัฐ

ชาตรี ประกิตนทการ นักวิชาการคนสำคัญในกลุ่มแนวคิดเรื่องสถาปัตยกรรมกับอุดมการณ์ทางการเมือง ศึกษาเปรียบเทียบการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ของมโนทัศน์ทางการเมืองทั้งสองอีกครั้ง โดยให้สื่อแทนคือ สถาปัตยกรรม พบว่า รูปแบบสถาปัตยกรรมของรัฐเป็นผลผลิตทางอุดมการณ์ของชนชั้นนำซึ่งมีอำนาจทางการเมืองและส่งผลต่อความเชื่อ ค่านิยม และอุดมคติร่วมของคนใน (ชาตรี ประกิตนทการ, 2550) หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร เสนอเอาไว้ว่า “มนุษย์เป็นผู้สร้างและปรับปรุงนคร และนครจะกลับมาเป็นผู้ปรับปรุงนิสัยของมนุษย์” อิทธิพลของสถาปัตยกรรมกับวิถีชีวิตของมนุษย์ซึ่งเป็นผู้ใช้สถาปัตยกรรมแม้ว่ามนุษย์จะเป็นผู้สร้างเมืองขึ้นมาแต่เมืองที่ห้อมล้อมวิถีชีวิตส่งผลย้อนกลับมาปรับปรุงนิสัยของมนุษย์ สถาปนิกที่มีความรอบรู้และความสามารถย่อมออกแบบเมืองที่มีความเรียบร้อยหมดจดและงดงามย่อมเกิดผลดีต่อนิสัยใจคอประชาชน (อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร, 2539) ดังนั้น สถาปัตยกรรมโดยเฉพาะสถาปัตยกรรมของรัฐมักจะถูกถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้สร้างไว้เสมอและส่งผลกระทบต่อทัศนคติของผู้คน โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม

ระเบียบวิธีที่ใช้ในการศึกษา

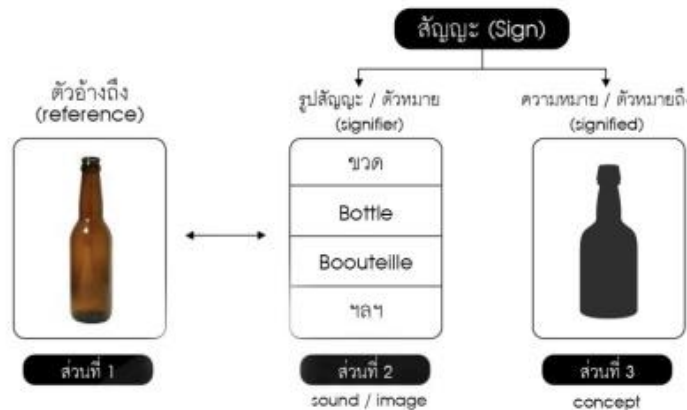
การศึกษาค้างนี้เป็นการศึกษานโยบายสาธารณะด้วยวิธีการตีความเพื่อค้นหาความหมายจากสัญลักษณ์ (symbol) นัยยะ (sign) ซึ่งแสดงออกผ่านองค์ประกอบของประดิษฐกรรมนโยบาย ระเบียบวิธีที่เลือกใช้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) และการค้นคว้าข้อมูลทางด้านเอกสาร (documentary research) ที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ โดยเน้นการค้นคว้าจากหลักฐานด้านประวัติศาสตร์ที่ปรากฏ (history approach) ร่วมกับการศึกษาภาคสนาม (field research) ด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) เพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่เอกสารไม่มี การนำเสนอรายงานใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (analysis description) เป็นการบรรยายสรุปข้อมูล วิเคราะห์ และอภิปรายโดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากกรรมวิธีหาข้อมูลต่าง ๆ ผ่านเครื่องมือและขั้นตอนดังต่อไปนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาค้างนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ การตีความนโยบายสาธารณะต้องอาศัยการเข้าถึงความหมายจากประดิษฐกรรมนโยบาย การจะเข้าถึงความหมายนั้นต้องค้นหาจากนัยยะหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้องค์ความรู้เป็นหลักวิธีเพื่อค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่ให้ปรากฏชัดเจนขึ้นอย่างมีระบบ ผู้ศึกษาจึงอาศัยแนวคิดทฤษฎีสัญญาวิทยาเป็นเครื่องมือที่จะช่วยในการอธิบายความสัมพันธ์ของความหมายนั้น

ทฤษฎีสัญญาวิทยาของโซซูร์ เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ของ “ตัวอ้างอิง” (reference) กับ “ตัวหมาย” (signifier) และ “ตัวหมายถึง” (signified) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่แทนตัวอ้างอิง เมื่อเราเข้าใจความหมายของตัวหมายเกิดแนวคิดจินตนาการของตัวอ้างอิงในสมองหรือความคิดคำนึงที่เราเข้าใจว่า

“เป็นภาพในใจหรือภาพในความคิด” (concept) เมื่อนั้นก็คือสิ่งที่เรียกว่า ตัวหมายถึง (กาญจนา แก้วเทพ, 2547)

ภาพที่ 4 ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของสัญญาณและกระบวนการสร้างความหมายของโซซูร์

ที่มา : กาญจนา แก้วเทพ, 2547

โซซูร์ อธิบายว่า โครงสร้างรวมทั้งหมดนี้ ก็คือบริบททางวัฒนธรรมของคนแต่ละกลุ่ม แต่ละวัฒนธรรมก็มีความแตกต่างกันตามแต่ลักษณะของวัฒนธรรมนั้น ด้วยเหตุนี้แม้จะเป็นสัญญาณที่มี ตัวอ้างอิง (reference) เดียวกันแต่เมื่อวัฒนธรรมแตกต่างกันก็จะทำให้ ตัวหมายถึง (signified) มีคุณค่าของภาพในใจหรือความคิดค่านึง (concept) แตกต่างผกผันไปได้ โซซูร์ เรียกสิ่งที่ทำให้เกิดความหมายขึ้นมาว่า คุณค่า (value) เพราะคุณค่า คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสัญญาณย่อย ๆ ในแต่ละโครงสร้างรวมทั้งหมดของแต่ละวัฒนธรรมนั่นเอง (กาญจนา แก้วเทพ, 2543)

ทฤษฎีสัญญาวิทยาของ Roland Barthes ศิษย์คนสำคัญของ โซซูร์ เสนอวิธีการวิเคราะห์ตีความหมายโดยพิจารณาจากประเภทของความหมาย ซึ่งมีอยู่สองวิธีด้วยกัน คือ ค้นหาความหมายโดยตรง (denotative meaning) และค้นหาความหมายโดยนัย (connotative meaning) ดังนี้ (นพพร ประชากุล, 2547)

ความหมายโดยตรง เป็นตัวหมายถึง (signified) ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาอย่างวัตถุวิสัย (objective) เป็นความหมายที่เข้าใจกันตามตัวอักษร เป็นความหมายที่เข้าใจตรงกันเป็นส่วนใหญ่และยอมรับกันโดยทั่วไป ถือเป็นความหมายขั้นแรกที่มีมองเห็นได้อย่างชัดเจน

ความหมายโดยนัย ลักษณะนี้เป็นตัวหมายถึง (signified) ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาตรงข้ามกับความหมายโดยตรง เพราะถูกประกอบสร้างขึ้นอย่างเป็นอัตวิสัย (subjective) ไม่ว่าจะเป็นอัตวิสัยในระดับบุคคล หรือระดับสังคมที่เราเรียกกันว่าค่านิยมของแต่ละสังคม ความหมายโดยนัยนี้เป็นความหมายขั้นที่สอง (second order of signification) ซึ่งนักสัญญาวิทยาสนใจที่จะวิเคราะห์ ในทุก ๆ สัญญาณนั้นจะต้องประกอบด้วยความหมายทั้งสองนี้ควบคู่กันไปเสมอ ในสัญญาณแต่ละประเภทจะมีสัดส่วนของความหมายโดยตรงและความหมายโดยนัยในสัดส่วนที่ต่างกันออกไป เช่น ในสัญญาณด้าน

วิทยาศาสตร์ จะมีสัดส่วนของความหมายโดยอรรถสูงมีความหมายโดยนัยน้อย ในขณะที่สัญลักษณ์ศิลปะ จะมีสัดส่วนตรงกันข้ามกัน เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2543)

ขั้นตอนการศึกษา

1) ขั้นตอนการหาข้อมูล

(1) ศึกษาข้อมูลขั้นทุติยภูมิ โดยการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัยและข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง

(2) ศึกษาข้อมูลขั้นปฐมภูมิ โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกตการณ์อาคาร สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้อง

(3) รวบรวมข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ โดยแบ่งแยกประเภท จัดระบบและรูปแบบของ ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ

(4) ศึกษาวิเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูล ค้นหาและตีความสัญลักษณ์ นัยยะ สรุปความหมายที่ พบตามกรอบในแนวคิดการวิจัยที่กำหนดไว้และศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง ข้อค้นพบกับแนวคิด อุดมการณ์ทางการเมือง

(5) สรุปผลการวิจัย ตอบคำถามการวิจัย และนำเสนอผลงาน

2) ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้ขั้นตอนตามวิธีระเบียบวิธีการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะแนวการตีความ แบบ 5 ขั้นตอนของ ดิโอร่า ยานาว (Yanow, 2000 อ้างถึงใน ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2561) จะกล่าวถึงในผล การศึกษาต่อไป

ผลการศึกษา

การศึกษานโยบายสาธารณะแนวการตีความ กรณีศึกษานโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกา ตามระเบียบวิธีการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะแนวการตีความ แบบ 5 ขั้นตอนของยานาว มีขั้นตอนดังต่อไปนี้ (Yanow, 2000 อ้างถึงใน ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2561)

ขั้นตอนที่ 1 การระบุประดิษฐกรรมนโยบาย (policy artifacts)

การวิเคราะห์นโยบายแนวการตีความ เชื่อว่าความหมาย คุณค่า ความเชื่อและความรู้สึกถูก หลอมรวม (embodied) และถูกส่งต่อ (transmitted) ผ่านประดิษฐกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมา (ประโยชน์ ส่งกลิ่น, 2561) สัญลักษณ์ที่เป็นประดิษฐกรรม (artifactual symbols) จะมีการแสดงตัวออกมาในสาม รูปแบบ คือ “ภาษา การกระทำและวัตถุ” สัญลักษณ์ที่เป็นประดิษฐกรรม (artifactual symbols) ใน กรณีศึกษานโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกา สามารถระบุได้ดังนี้

1) ประดิษฐ์กรรมนโยบายที่เป็นภาษา ได้แก่ ประดิษฐ์กรรมที่เป็นภาษาที่มีการเผยแพร่อย่างเป็นทางการและระบุผู้เผยแพร่อย่างเป็นทางการ เช่น แผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์, รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ, ข้อกำหนดและกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ, หนังสือคัดค้านโครงการของกลุ่มต่าง ๆ รวมไปถึงงานเสวนาวิชาการที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เป็นต้น

2) ประดิษฐ์กรรมนโยบายที่เป็นการกระทำ ขั้นตอนนี้จะทำการแบ่งกลุ่มของชุมชนนโยบาย (the policy community) ออกเป็นกลุ่ม ๆ จากพฤติกรรมต่อนโยบาย/โครงการที่คล้ายคลึงกัน มีจุดยืนที่เหมือนกันในด้านทัศนคติและผลประโยชน์ต่อนโยบาย/โครงการและยึดถือความหมายแบบเดียวกันเข้าด้วยกัน เรียกว่ากลุ่มชุมชนการตีความ (interpretive communities) เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สนับสนุนนโยบาย/โครงการ, กลุ่มผู้คัดค้านนโยบาย/โครงการ และกลุ่มอื่น ๆ รายละเอียดจะกล่าวถึงในขั้นตอนที่ 2 การระบุชุมชนการตีความต่อไป

3) ประดิษฐ์กรรมนโยบายที่เป็นวัตถุ ได้แก่ อาคารที่ทำการศาลฎีกาและบริบทที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะกล่าวถึงในขั้นตอนที่ 3 การระบุวาทกรรม ต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การระบุชุมชนการตีความ (interpretive communities)

ในขั้นตอนที่ 1 ได้ระบุประติสัมพันธ์นโยบายที่เป็นการกระทำ พบว่าตัวแสดงของนโยบาย (policy actors) ที่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อโครงการและมีพฤติกรรมที่แสดงออกเชิงสัญญาณซึ่งเป็นประติสัมพันธ์นโยบายที่เป็นการกระทำ สามารถจัดกลุ่มชุมชนการตีความได้สามกลุ่ม คือ กลุ่มผู้สนับสนุนนโยบาย/โครงการ, กลุ่มผู้คัดค้านนโยบาย/โครงการและกลุ่มอื่น ๆ

1) กลุ่มผู้สนับสนุนนโยบาย/โครงการ ได้แก่ คณะรัฐมนตรี เป็นผู้กำหนดนโยบาย คณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์ กระทรวงยุติธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ

2) กลุ่มผู้คัดค้านนโยบาย/โครงการ ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการซึ่งจัดกิจกรรมเพื่อคัดค้านโครงการและเรียกร้องให้อนุรักษ์อาคารศาลยุติธรรม และอธิบดีกรมศิลปากรซึ่งปฏิบัติตามหน้าที่ในการอนุรักษ์อาคารศาลยุติธรรม (ศาลฎีกาเก่า) ในฐานะเป็นโบราณสถาน

ขณะที่กลุ่มอื่น ๆ เช่น ประชาชนที่อาศัยอยู่รอบโครงการ, ประชาชนที่เข้ามาใช้พื้นที่ เป็นตัวแปรที่ให้อยู่ในสถานะนี้ไว้ก่อนเนื่องจากไม่แสดงสัญญาณที่เป็นประติสัมพันธ์นโยบายที่ชัดเจน

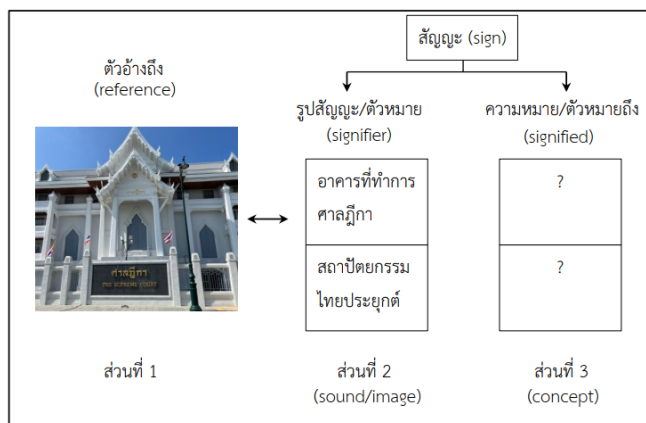
ความหมายที่พบจากประติสัมพันธ์นโยบายที่เป็นการกระทำต่อนโยบาย/โครงการทั้งสองกลุ่มแสดงออกในเชิงขัดแย้งกัน กลุ่มชุมชนการตีความที่สนับสนุนนโยบายมีบทบาทในฐานะผู้กำหนดนโยบายและผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ ต้องการที่จะรื้อทำลายอาคารศาลยุติธรรม (ศาลฎีกาเก่า) และแทนที่ด้วยสถาปัตยกรรม ที่สร้างความกลมกลืนให้บริบท ในขณะที่ กลุ่มที่คัดค้านโครงการต้องการที่จะอนุรักษ์อาคารศาลยุติธรรม (ศาลฎีกาเก่า) เอาไว้ กลุ่มชุมชนการตีความทั้งสองกลุ่มใช้ประติสัมพันธ์นโยบายที่เป็น

วัตถุเป็นตัวแทนความหมายของอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มตนซึ่งจะวิเคราะห์ในขั้นตอนที่ 3 การบูรณาการต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การบูรณาการ (discourses)

การบูรณาการของนโยบาย เป็นขั้นตอนที่จะเข้าไปค้นหาความหมายนโยบาย ผู้วิจัยใช้ทฤษฎี สัญลักษณ์เป็นเครื่องมือในการค้นหาและวิเคราะห์สัญลักษณ์ซึ่งถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อผลิตความหมายของนโยบายและนำสัญลักษณ์ที่พบมาวิเคราะห์เรียบเรียงเพื่อบูรณาการนโยบาย

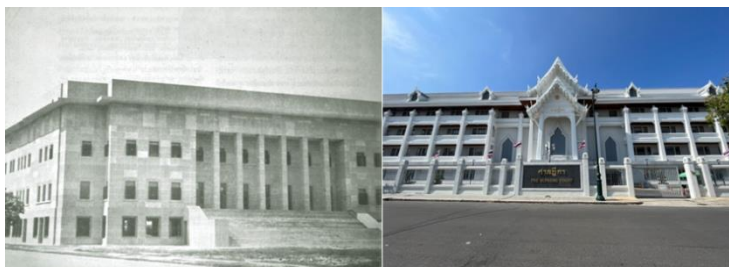
ทฤษฎีสัญลักษณ์ของโซซูร์ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวอ้างอิงกับตัวหมาย (signifier) และตัวหมายถึง (signified) นั้น บริบทสังคมวัฒนธรรมจะส่งผลต่อความหมายของสัญลักษณ์ เมื่อผู้คนที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้สัญลักษณ์ในวัฒนธรรมนั้นจะเกิดเป็นจินตภาพในใจหรือภาพในความคิด (concept) เกิดความเข้าใจสัญลักษณ์ในบริบทนั้น ๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2547)

ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์และกระบวนการสร้างความหมายของโซซูร์ในการศึกษาอาคารที่ทำการศาลฎีกา

ที่มา : นรภัทร เข้มทอง (2566)

การออกแบบอาคารที่ทำการศาลฎีกามีการใช้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในรูปแบบที่แตกต่างไปจากอาคารเดิมซึ่งถูกรื้อทลายไป จากรูปแบบสถาปัตยกรรมโมเดิร์นซึ่งลักษณะเรียบเกลี้ยงถูกแทนที่ด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ซึ่งเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยอยุธยาหรือไทยประเพณีผสมผสานกับวิทยาการก่อสร้างสมัยใหม่

ภาพที่ 5 อาคารศาลยุติธรรม สถาปัตยกรรมโมเดิร์น (ซ้าย) อาคารที่ทำการศาลฎีกา สถาปัตยกรรมไทยประยุกต์(ขวา)

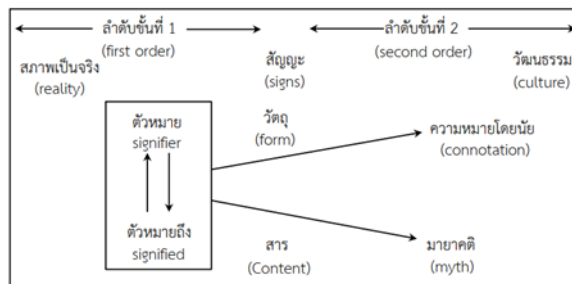
ที่มา : นรภัทร เข้มทอง (2566)

ภาพที่ 4 เปรียบเทียบอาคารศาลฎีกาเก่า(ซ้าย) กับศาลฎีกาใหม่(ขวา) ให้เห็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ต่างกัน ศาลฎีกาเก่า(ซ้าย) หลังคาแบบจั่วแต่ทำหน้าอาคารหลกว่าเหมือนหลังคาแบน ศาลฎีกาใหม่(ขวา) ใช้หลังคาแบนแต่ทำหน้าอาคารหลกว่าคล้ายหลังคาจั่วแบบทรงไทย

ที่มา : นรภัทร เข้มทอง (2566)

การศึกษาพบว่าแนวคิดที่แสดงผ่านสัญลักษณ์ในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของตัวอ้างอิงคืออาคารที่ทำการศาลฎีกา ซึ่งอยู่ในบริบทสังคมวัฒนธรรมของกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในส่งผลผ่านแสดงคามหมายของแนวคิดคติไตรภูมิ และ แนวคิดคติศักดิ์นาหรือฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมไทย

ภาพที่ 7 พัฒนาการของสัญลักษณ์จากตัวอ้างอิงผ่านสัญลักษณ์และบริบทวัฒนธรรมไปสู่การสื่อความหมายโดยนัยและสร้างมายาคติ

ที่มา : นรภัทร เข้มทอง (2566)

การศึกษาตีความตามทฤษฎีสัญลักษณ์วิทยาของบาร์ธ เมื่อแทนค่าตัวแปรต่าง ๆ ดังนี้ อาคารที่ทำการศาลฎีกา (คือ reference) เป็นอาคารของหน่วยงานราชการฝ่ายตุลาการตามระบอบประชาธิปไตยเป็นความหมายนโยบายลำดับชั้นที่หนึ่ง (first order) ตามสภาพเป็นจริง (reality) บริบทสังคมวัฒนธรรม (culture) ตีกรอบและส่งผ่านแนวคิดคติไตรภูมิและคติศักดิ์นา (concept) ปรากฏในสัญลักษณ์ (signs) การประดิษฐ์สร้างความหมายในลำดับชั้นที่สอง (second order) ประดิษฐ์กรรมนโยบาย (form) สร้างความหมายโดยนัย (connotation) บริบทวัฒนธรรมตีกรอบให้รับรู้ถึงการเป็นอาคารชั้นเจ้าพระยาตามฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมไทย แม้ว่าความหมายโดยอรรถจะเป็นอาคารของฝ่ายตุลาการตามระบอบประชาธิปไตยก็บริบทที่ครอบงำความเป็นเสมือนรูปเคารพ (idolatry) ของสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์

อาคารศาลฎีกาแสดงรูปแบบสถาปัตยกรรมกลมกลืนกับพระบรมมหาราชวัง และแสดงฐานานุศักดิ์ของอาคารที่มีชั้นต่ำกว่าเพื่อเชิดชูพระบรมมหาราชวังให้เปล่งปลั่ง การผสมผสานของสถาปัตยกรรมไทยประเพณีกับวิทยาการก่อสร้างสมัยใหม่ สู่ถึงการผสมผสานระหว่างประชาธิปไตยกับสมบูรณ์ญาสิทธิราชย์กลายเป็นประชาธิปไตยแบบไทย ๆ นั่นคือ สาร (content) หรือวาทกรรมของนโยบาย คือ “วาทกรรมประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” การอำพรางวาทกรรมนโยบายในสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นที่รับรู้ว่าปราศจากการเมือง ถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ จากพื้นฐานความเชื่อในโครงสร้างทางสังคมไทยคติไตรภูมิและคติศัคนาส่งผ่านสัญลักษณ์ต่อสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ เกิดมโนทัศน์ร่วมของสังคมที่ถูกครอบงำเกิดเป็นมายาคติ (myths) นั่นเอง

การวิเคราะห์วาทกรรมในขั้นตอนนี้ พบว่า วาทกรรมนโยบายถูกสื่อสารผ่านสัญลักษณ์องค์ประกอบของประดิษฐกรรมนโยบาย ทั้งประดิษฐกรรมที่เป็นภาษา การกระทำและวัตถุ ล้วนเป็นผลผลิตจากนโยบาย วาทกรรมนโยบายถูกผลิตขึ้นอย่างแยบยล ซับซ้อน และเป็นแบบแผนโดยการควบคุมของรัฐ กลวิธีการสอดแทรกวาทกรรมในประดิษฐกรรมนโยบาย มีแนวโน้มที่มีอิทธิพลในการชี้นำ โน้มน้าวประชาชนผ่านระบบความหมายทางสัญลักษณ์ในกระบวนการสร้างมายาคติเพื่อตรึงความหมายของวาทกรรมโดยที่ประชาชนไม่รู้ตัว

ขั้นตอนที่ 4 การระบุความหมายนโยบาย

ในขั้นตอนนี้เป็นการระบุความหมายนโยบาย ซึ่งเป็นประเด็นขัดแย้งภายในชุมชนนโยบายโดยผู้วิเคราะห์ต้องชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของความเห็นระหว่างชุมชนการตีความกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสามารถสร้างการเจรจาโต้เถียงนโยบายในขั้นตอนที่ 5 ต่อไป

การวิเคราะห์ระบุวาทกรรมนโยบายโดยอาศัยทฤษฎีสัญวิทยา พบว่า อาคารที่ทำการศาลฎีกาถูกประดิษฐ์สร้างให้เป็นสารสื่อวาทกรรมนโยบาย จากการวิเคราะห์ในขั้นตอนที่ 3 พบว่าวาทกรรมที่ปรากฏจากอาคารที่ทำการศาลฎีกาคือ วาทกรรมประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาล

กระบวนการดำเนินนโยบายโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกาทรัพยากรบุคคลทั้งหมดตั้งแต่การเสนอโครงการกระทั่งการออกแบบเป็นบุคคลภายในของรัฐทั้งสิ้น การออกแบบจึงให้มีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ คล้ายการผสมผสานรูปแบบวังซึ่งเป็นตัวแทนของสถาบันกษัตริย์กับวิทยาการก่อสร้างสมัยใหม่จากชาติตะวันตกซึ่งเป็นต้นแบบแนวคิดประชาธิปไตย ซ่อนทับเป็นวาทกรรมประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การผนวกประชาธิปไตยเข้ากับสถาบันกษัตริย์ เป็นความพยายามของรัฐในการสร้างดุลยภาพความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง พระมหากษัตริย์ รัฐและประชาชน โดยผลักดันให้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นแหล่งที่มาของความชอบธรรมเชิงอำนาจของรัฐในระบอบประชาธิปไตย ความหมายของนโยบาย/โครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกาก็คือการสื่อสารสร้างการรับรู้วาทกรรมเพื่อประกอบสร้างมายาคติของความหมายประชาธิปไตยแบบไทย ๆ รัฐต้องการโน้มน้าวความเชื่อ ค่านิยมของประชาชนให้ยอมรับรูปแบบความหมายดังกล่าว เป็นกระบวนการถ่ายทอด

อุดมการณ์ทางการเมืองผ่านสิ่งที่ถูกมองว่าปราศจากการเมือง กระบวนการชั้นนำหรือติดตั้งชุดความคิดของ
รัฐนี้เป็นกระบวนการที่ มิเชล ฟูกูต์ ให้นิยามว่า ชีวอำนาจ (bio-power) หรือ อำนาจในการบริหารจัดการ
ชีวิตประชาชน (governmentality) รูปแบบหนึ่ง (Foucault, 1991 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร,
2558) คือการใช้การรับรู้และอำนาจรัฐมาสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้ชีวิตหรือกลไกต่าง ๆ
ของชีวิตประชาชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไป

การดำเนินนโยบาย/โครงการรื้อถอนทำลายสถาปัตยกรรมรูปแบบหนึ่งและแทนที่ด้วย
สถาปัตยกรรมอีกรูปแบบหนึ่งจึงเป็นกระบวนการลบล้างภาพความทรงจำเดิมและเติมภาพความทรงจำใหม่
เพื่อช่วงชิงพื้นที่ความทรงจำร่วมของผู้คนในสังคม พื้นที่ความทรงจำของผู้คนมีความสำคัญต่อการตรึง
ความหมายของวาทกรรมซึ่งจะทำหน้าที่ผลิตสร้างมายาคติให้สังคม (สายชล สัตยานุรักษ์, 2554) หากกลุ่ม
ใดช่วงชิงพื้นที่ความทรงจำของผู้คนให้ยอมรับวาทกรรมแนวคิดอุดมการณ์ของกลุ่มตนได้ กลุ่มนั้นจะ
สามารถสร้างความชอบธรรมและมีแรงผลักดันสนับสนุนในระบอบประชาธิปไตยได้ ดังนั้น ความหมาย
โดยนัยของโครงการนอกจากเป็นการใช้ชีวอำนาจเพื่อสื่อสารและตรึงความหมายวาทกรรมของรัฐแล้วยัง
เป็นการช่วงชิงพื้นที่ความทรงจำร่วมเพื่อสร้างความชอบธรรมเชิงอำนาจให้กับรัฐอีกด้วย

ขั้นตอนที่ 5 การเจรจาหรือการไกล่เกลี่ยการตีความ

เป็นการดำเนินการในรูปแบบของการเจรจาหรือการไกล่เกลี่ยการตีความที่เป็นความขัดแย้ง
โดยมีเป้าหมายที่จะส่งเสริมให้เกิดการอภิปราย เกิดการกำหนดกรอบใหม่ของทางเลือกซึ่งนำไปสู่ความ
เข้าใจแบบใหม่ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ และอาจจะนำไปสู่แนวทางใหม่ของการปฏิบัติ

การศึกษาตีความนโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการ
ศาลฎีกา พบว่า รัฐทำลายประดิษฐกรรมของฝั่งตรงข้ามและสร้างประดิษฐกรรมใหม่ขึ้นมาแทนที่ที่เป็น
การดำเนินยุทธศาสตร์ถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองผ่านประดิษฐกรรมนโยบายเพื่อสร้างความชอบ
ธรรมและความมั่นคงในความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคมให้กับชนชั้นนำบางกลุ่มโดยอาศัยพึ่งพาสถาบัน
กษัตริย์เป็นแหล่งที่มาของความชอบธรรมนั้น ขณะเดียวกัน กลุ่มผู้คัดค้านนโยบายก็แสดงออกปกป้อง
ประดิษฐกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับคณะราษฎรเป็นการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์เพื่อรักษาความหลากหลายทาง
สังคมตามหลักการประชาธิปไตยและไม่ต้องการหวนกลับไปอยู่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามแบบระบอบ
เก่า ประเด็นข้อขัดแย้งของนโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการ
ศาลฎีกา แสดงให้เห็นกระบวนการต่อสู้ทางการเมืองและสังคมรูปแบบหนึ่ง ความปรารถนาดีของรัฐที่
ต้องการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในเกาะรัตนโกสินทร์ หากแต่กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนา
ซึ่งขับเคลื่อนโดยคณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์นั้น เป็นการอนุรักษ์และพัฒนาที่ให้ความสำคัญในมิติทาง
การเมืองมากกว่ามิติทางสังคมจึงเป็นการดำเนินโครงการที่มีความลำเอียงในการปฏิบัติ การแสดงออกถึง
แนวคิดอนุรักษ์นิยมแบบราชาชาตินิยมของคณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์ที่สามารถเข้าไปมีบทบาทต่อ
นโยบาย ทำหน้าที่ตัดสินใจต่าง ๆ ในนโยบาย ทำให้โบราณสถานที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ได้รับ
การอนุรักษ์เป็นพิเศษกว่าอาคารอื่น ๆ ที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์โดยเฉพาะอาคารศาล

ยุติธรรม (ศาลฎีกาเก่า) ซึ่งเป็นประติมากรรมของคณะราษฎรถูกรื้อทำลายภายใต้คำว่า การอนุรักษ์และพัฒนา

ในความเป็นจริง ปัจจุบันการอนุรักษ์และการพัฒนาเมืองเก่าโดยเฉพาะเมืองเก่าที่มีวิถีชุมชนอยู่ด้วยไม่สามารถแยกอนุรักษ์และพัฒนามิติด้านวัตถุเพียงอย่างเดียว เรื่องพื้นที่สาธารณะและวิถีชุมชนดั้งเดิมก็เป็นสิ่งที่มองข้ามไปไม่ได้เลย นโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกานั้นผู้กำหนดนโยบายให้ความสำคัญในมิติด้านการเมืองละเลยที่จะสร้างความเชื่อมโยงมิติด้านสังคม ยุทธศาสตร์ในการกำหนดนโยบายจึงเริ่มต้นด้วยการทำลายสิ่งแวดล้อมอันไม่พึงประสงค์แล้วแทนที่ด้วยสิ่งแวดล้อมที่จะส่งเสริมอุดมการณ์ของรัฐทำให้ถูกมองว่าเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาที่ล่าเอียงเงื่อนไขสำคัญ ที่จะทำให้การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่ามีความยั่งยืนควรใช้ระบบบูรณาการอนุรักษ์โบราณสถาน การพัฒนาพื้นที่สาธารณะและการอนุรักษ์วิถีชุมชนไปพร้อม ๆ กัน ตัวอย่างกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จในต่างประเทศ เช่น เมืองเวสต์มินสเตอร์ ตั้งอยู่ใจกลางมหานครลอนดอนเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งและเมืองปารีส ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นเมืองที่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่มีการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ที่อยู่ร่วมกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ได้ดีที่สุดแห่งหนึ่งของโลก (ปริญญาญ์ เจริญณิโชติชัย, 2558) ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการจึงไม่ขึ้นอยู่กับเพียงแค่อาคารที่ทำการศาลฎีกาก่อสร้างได้แข็งแรงหรือไม่ ใช้ทำการได้ตรงความต้องการของศาลฎีกาหรือไม่ แม้ว่าวันนี้โครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกาจะแล้วเสร็จผ่านไปแล้ว แต่กระบวนการดำเนินโครงการกลับทิ้งคำถามและข้อสงสัยให้กับประชาชนหลายประเด็น เช่น การละเมิดข้อบัญญัติ กทม. เรื่องความสูงของอาคารในเขต กรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นในที่ห้ามสูงเกิน 16 เมตร เป็นต้น นับเป็นบทเรียนในการดำเนินนโยบายของรัฐอีกครั้งหนึ่ง โครงการนี้อาจจะไม่สามารถแก้ไขอะไรได้แล้ว หากพิจารณาอีกมุมหนึ่งผลของโครงการนี้ทำให้เห็นความสำคัญของการทำประชาพิจารณ์เพื่อรับฟังข้อเสนอของประชาชนเป็นบทเรียนสำคัญที่รัฐควรนำไปพิจารณา

ทางออกของปัญหาทางหนึ่ง คือการเปิดใจยอมรับความหมายที่แตกต่างของกลุ่มอื่น ๆ ทำความเข้าใจมิติทางการเมืองวัฒนธรรม (cultural politics) ของปัญหาความตึงเครียดและความขัดแย้งในสังคมที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งจะเป็นโยบายต่อการแสวงหาทางเลือกในการแก้ปัญหาทางการเมืองโดยไม่ละเลยมิติทางวัฒนธรรม รวมทั้งการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมแห่งชาติให้กลายเป็น “พหุวัฒนธรรม” (สายชล สัตยานุรักษ์, 2554) คือการสร้างสรรค์สังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติบนหลากหลายในมิติทางการเมืองวัฒนธรรมแล้วตามหลักการประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษานโยบายสาธารณะแนวการตีความ กรณีศึกษา นโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกา พบว่า ความหมายโดยนัยของนโยบายแสดงให้เห็นถึงเจตนาแฝงที่มุ่งหวังถ่ายทอดวาทกรรมของรัฐซึ่งถูกอำพรางไว้ในประติมากรรมนโยบาย เพื่อโน้มน้าวค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ ของผู้คนในสังคม สร้างฉากทัศน์ให้อำนาจตุลาการใกล้ชิดกับสถาบัน

พระมหากษัตริย์มากกว่าประชาชน ผลักดันให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลายเป็นแหล่งที่มาของความชอบธรรมเชิงอำนาจของรัฐในระบอบประชาธิปไตย ประกอบสร้างและส่งผ่านมายาคติอัตลักษณ์ไทยและอุดมการณ์แบบราชาชาตินิยม มุ่งหวังลบล้างความเป็นพหุวัฒนธรรมออกจากพื้นที่ สร้างคุณภาพความสัมพันธ์เชิงอำนาจและทัศนคติร่วมที่รัฐต้องการ

3.2 จากการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอาคารที่ทำการศาลฎีกาในฐานะประดิษฐกรรมของนโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกากับอุดมการณ์ทางการเมือง พบว่า อาคารที่ทำการศาลฎีกาถูกสร้างขึ้นเพื่อสื่อสารและถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ เพื่อผลิตซ้ำวาทกรรมและประกอบสร้างมายาคติเพื่อตรึงความหมายของวาทกรรมของรัฐ อาคารที่ทำการศาลฎีกาจึงมีความสัมพันธ์ที่สอดคล้องและสนับสนุนแนวคิดสถาปัตยกรรมกับการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างชัดเจน ด้วยบริบทของกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในช่วยส่งเสริมวาทกรรมแนวคิดอนุรักษ์นิยมแบบราชาชาตินิยมผ่านระบบความหมายเชิงสัญลักษณ์ในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ส่งผลโน้มน้าวและผลักดัน การสร้างทัศนคติร่วมในสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่รัฐต้องการ รัฐสามารถใช้สถาปัตยกรรมในการถ่ายทอดวาทกรรม ชุดความคิด รวมไปถึงอุดมการณ์ต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนได้ง่าย เพราะสถาปัตยกรรมมีลักษณะเป็นวัตถุ สามารถผลิตซ้ำ เน้นย้ำได้ง่ายส่งผลให้วาทกรรม ชุดความคิดหรืออุดมการณ์นั้น ๆ สามารถประกอบสร้างเป็น มายาคติครอบงำประชาชนได้ง่ายเช่นเดียวกัน

อภิปรายผลการศึกษา

1) ผลการศึกษานโยบายสาธารณะแนวการตีความ กรณีศึกษา นโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกา พบว่า รัฐถ่ายทอดวาทกรรมทางอุดมการณ์โดยใช้อาคารที่ทำการศาลฎีกาเป็นสารเพื่อโน้มน้าวค่านิยมและความเชื่อต่าง ๆ ของผู้คนในสังคม น่าจะเป็นเพราะว่า การสื่อสารทางการเมืองผ่านสิ่งที่มีลักษณะต่อการรับรู้โดยทั่วไปว่าปราศจากการเมือง เป็นการสร้างมายาคติเชิงอำนาจผ่านประดิษฐกรรมส่งผลต่อทัศนคติของประชาชนไปในทิศทางที่ผู้กำหนดนโยบายต้องการโดยได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สายพิน ณ แก้วงามประเสริฐ (2537) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดที่ผู้สร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีต้องการจะสื่อสารกับผู้พบเห็น เช่น แนวความคิดเกี่ยวกับฐานะที่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับระบอบประชาธิปไตยและการสร้างความมั่นคงให้กับรัฐบาลด้วยการปลุกความคิดชาตินิยมให้เกิดขึ้นกับประชาชน อาคารศาลฎีกาซึ่งเป็นประดิษฐกรรมนโยบายทำหน้าที่ถ่ายทอดภาษาเชิงสัญลักษณ์คล้ายเป็นสื่อให้กับรัฐและมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา (2556) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับคติและสัญลักษณ์ซึ่งแสดงออกในสถาปัตยกรรมของสัปายะสภาสถาน พบว่า ระบบความหมายเชิงสัญลักษณ์ของคติไตรภูมิถูกกำหนดขึ้นในกระบวนการออกแบบทางสถาปัตยกรรมของสัปายะสภาสถาน คติไตรภูมิเป็นคติความเชื่ออันเป็นอุดมการณ์สำคัญของสังคมไทยในอดีตและยังส่งผลต่อระบอบโครงสร้างทางสังคมมาจนถึงปัจจุบัน อุดมการณ์หรือคติที่สัปายะสภาสถานแสดงออกในรูปทางกายภาพสื่อถึงระบอบการปกครองประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเป็นหลักสำคัญในการปกครอง อัน

จะนำพาประเทศไปสู่ความสงบสันติสุข อาครรัฐสภาแห่งใหม่กับอาครที่ทำการศาลฎีกาแห่งใหม่ แม้จะเป็นประติมากรรมของรัฐเหมือนกันแต่แตกต่างกันในขั้นตอนกระบวนการคัดเลือกผู้ออกแบบทางสถาปัตยกรรม อาครรัฐสภาดำเนินการประกวดแบบโดยให้เอกชนนำเสนอแนวคิดเข้ามาแข่งขันกันแต่อาคร ที่ทำการศาลฎีกาถูกกำหนดรูปแบบและแนวคิดโดยรัฐ งานวิจัยทั้งสองเรื่องข้างต้นจะเห็นได้ว่าประติมากรรมนโยบายที่เป็นวัตถุของรัฐถูกสร้างขึ้นเพื่อสื่อสารอุดมการณ์ทางการเมือง ดังนั้น อาครที่ทำการศาลฎีกาจึงถูกกำหนดให้แสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐในการถ่ายทอดอุดมการณ์เช่นเดียวกัน

2) ผลการศึกษาความสัมพันธ์ของอาครที่ทำการศาลฎีกากับอุดมการณ์ทางการเมือง พบว่าอาครที่ทำการศาลฎีกาถูกสร้างขึ้นเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ ผลิตซ้ำวาทกรรมแนวคิดอนุรักษ์นิยมแบบราชาตินิยม สื่อสารคติไตรภูมิและคติศักดินาซึ่งเป็นคติความเชื่อที่ถูกปลูกฝังในมโนทัศน์ของผู้คนในสังคมไทย การปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองผ่านระบบความหมายเชิงสัญลักษณ์ในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตามนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาตรี ประภิตนทการ (2546) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง จากสยามเก่า สู่ ไทยใหม่ ความหมายทางสังคมและการเมืองในงานสถาปัตยกรรม พ.ศ.2394-2500 พบว่า สถาปัตยกรรมได้แฝงความหมายทางสังคมและการเมืองไว้อย่างชัดเจน รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นภาพสะท้อนทางความหมายที่สามารถสื่อให้เห็นถึง โลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อและ ค่านิยมทางสังคมได้ นอกจากนั้นแล้วสถาปัตยกรรมยังทำหน้าที่โน้มน้าวและปลุกดันการสร้างอุดมคติร่วมในสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่รัฐต้องการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐฐานิตย์ คะเซนทร์ ได้ทำการวิจัยเรื่องการออกแบบผังเมืองสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487) : ลพบุรี, สระบุรี และเพชรบูรณ์ พบว่า นโยบายและการออกแบบผังเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่เมืองใหม่ ลพบุรี ผังนครหลวง (สระบุรี) โครงการนครบาลเพชรบูรณ์และโครงการพุทธมณฑลบุรีเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายสร้างชาติและไทยอารยะ ซึ่งสะท้อนอุดมการณ์ทางการเมืองและความเป็นเอกภาพตามแบบลัทธิฟาสซิสต์อีกด้วย ดังนั้น จึงเห็นได้ว่ารัฐสามารถใช้สถาปัตยกรรมถ่ายทอดวาทกรรม ชุดความคิด รวมไปถึงอุดมการณ์ต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนได้ง่าย เพราะสถาปัตยกรรมมีลักษณะเป็นวัตถุ สร้างการรับรู้ได้ง่าย การส่งผ่านวาทกรรมเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของชนชั้นนำผ่านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นเรื่องปกติเมื่อชนชั้นนำฝ่ายใดสามารถเข้าถึงอำนาจรัฐได้ก็มักจะผลิตวาทกรรมเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับฝ่ายตนเอง

ข้อเสนอแนะ

การดำเนินนโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ ที่เน้นด้านภูมิทัศน์เพียงมิติเดียวยังขาดแนวทางที่จะเชื่อมโยงกับมิติทางสังคม วิถีชุมชน กิจกรรมและการใช้พื้นที่สาธารณะ การอนุรักษ์และพัฒนาที่ไม่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตของชุมชนทำให้เกิดพื้นที่ทิ้งร้าง การย้ายชุมชนออกจากเกาะรัตนโกสินทร์เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์รองรับการท่องเที่ยว ในขณะที่มีการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ให้เมืองประวัติศาสตร์ มี

ความร่วมมือตอบสนองการใช้ประโยชน์และวิถีชีวิตผู้คนทั้งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่และผู้เข้ามาใช้พื้นที่ให้มีความยืดหยุ่นในการปรับประโยชน์ใช้สอยและสามารถบูรณาการกับระบบอื่น ๆ ให้เมืองและกิจกรรมของผู้คนและชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้ ดังนั้น การดำเนินนโยบายเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการอื่น ๆ รวมถึงเมืองเก่าทั่วประเทศต้องพิจารณาในหลายมิติให้รอบด้านและครอบคลุม สร้างระบบบูรณาการเชื่อมโยงมิติต่าง ๆ ให้เมืองและชุมชนสามารถอนุรักษ์ของเดิมเพิ่มเติมพัฒนาส่วนที่ขาดไปพร้อมกันได้อย่างยั่งยืน

นโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกาเป็นพบว่า มีความหมายโดยนัยเป็นกระบวนการต่อสู้ทางการเมืองและสังคมรูปแบบหนึ่ง เพื่อช่วงชิงพื้นที่ความทรงจำของประชาชน สร้างความชอบธรรมและปรับคุณภาพความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กลุ่มชนชั้นนำซึ่งมีบทบาทใน การกำหนดนโยบายต้องการ การดำเนินการนโยบายหรือโครงการของรัฐในประเทศไทย ส่วนใหญ่มักเป็นการดำเนินนโยบายซึ่งรัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายซึ่งนโยบายตอบสนองผลประโยชน์ทางการเมืองของรัฐเสมอมา ไม่ว่ากลุ่มการเมืองใดจะมีอำนาจในการกำหนดนโยบายมากกว่าที่จะกำหนดนโยบายเพื่อตอบสนองความต้องการประชาชนตามหลักการประชาธิปไตยอย่างแท้จริง การทำประชาพิจารณ์ การรับฟังความเห็นต่อนโยบายนั้น ๆ ของประชาชนควรนำไปเพิ่มเป็นหนึ่งในชีวิตประเพณีผลความสำเร็จของโครงการ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงมหาดไทย. (2519). **สภาพเมื่อแรกสถาปนากระทรวงมหาดไทย พระนิพนธ์ใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย.
- กระทรวงยุติธรรม. (2559ข). **รายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณาและกำหนดรูปแบบการก่อสร้างหรือปรับปรุงอาคารที่ทำการศาลฎีกา ครั้งที่ 6/2530 วันที่ 13 สิงหาคม 2530**. หนังสือกระทรวงยุติธรรม ที่ ยธ 0203/5683 ลงวันที่ 9 มีนาคม 2530.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2543). **มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่**. กรุงเทพฯ: เอดิชั่น เพรส โปรดักส์.
- _____. (2547). **การวิเคราะห์สื่อแนวคิดและเทคนิค**. กรุงเทพฯ: เลิฟ แอนด์ ลิฟ.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2555). **สื่อเก่า-สื่อใหม่: สัญญา อัตลักษณ์ อุดมการณ์**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์.
- ชาตรี ประภิตนทการ. (2546). **จาก สยามเก่า สู่ ไทยใหม่: ความหมายทางสังคมและการเมืองในงานสถาปัตยกรรม พ.ศ.2394-2500 [วิทยานิพนธ์]**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- _____. (2550). **การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____. (2552). **ศิลปะ สถาปัตยกรรมคณะราษฎร**. กรุงเทพฯ: มติชน.

- ชุตติเดช เมธีชุตติกุล. (2563). “ทฤษฎีการตีความ: ขนบธรรมเนียม เรื่องเล่า และอิทธิพลความเชื่อในกิจการสาธารณะ” ใน **วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์** ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2563), หน้า 253-278.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540). **การบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ : บทสำรวจพรมแดนแห่งความรู้แนววิพากษ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2545). **สัณยวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ: วิชาภาษา.
- _____. (2558). **อัตวิสัย/วัตถุวิสัยในสังคมศาสตร์/มนุษยศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เถลิง พัฒโนภาษ. (2551). “สัญลักษณ์ กับ ภาพแทนความ” ใน **วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** ฉบับที่ 1 พ.ศ.2551, หน้า 35-50.
- นพพร ประชากุล. (2547). **มายาคติ: สรรนิพนธ์จาก Mythologies ของ Roland Barthes**. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- นรภัทร เข้มทอง. (2566). **นโยบายสาธารณะแนวการตีความ : กรณีศึกษา นโยบายอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ในโครงการก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลฎีกา [วิทยานิพนธ์]**. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- นิติ เอียวศรีวงศ์. (2538). **ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียน และอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ, และรูปแบบการจัดสำนึก**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ประโยชน์ ส่งกลิ่น. (2561). **นโยบายสาธารณะแนวการตีความ (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- ปริญญ์ เจริญมนเฑียรชัย. (2558). “ผังเมืองเฉพาะกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์: กรณีศึกษามหานครปารีสและลอนดอนสำหรับการอนุรักษ์พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร” ใน **วารสารหน้าจั่ว** ฉบับที่ 12 พ.ศ.2558, หน้า 83-104.
- เรืองสิทธิ์ ตันกาญจนานุรักษ์. (2562). “บทสัมภาษณ์ รศ.ดร.ภิญโญ สุวรรณคีรี เรื่องอาคารศาลฎีกาหลังใหม่” ใน **จุลสารศาลฎีกา** ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (ม.ค.-มี.ค. 2562), หน้า 11-13.
- มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา. (2556). **คติ และ สัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปายะสถาน** [วิทยานิพนธ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2554). “การต่อสู้บนพื้นที่ความทรงจำของคนหลากหลายชาติพันธุ์ในประเทศไทย” ใน **วารสารหน้าจั่ว** ฉบับที่ 8 พ.ศ.2554, หน้า 76-103.
- สายพิน แก้วงามประเสริฐ. (2537). **ภาพลักษณ์ท้าวสุรนารีในประวัติศาสตร์ไทย [วิทยานิพนธ์]**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2559ก). รายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณา

สถานที่ทำงานของหน่วยงานราชการในเขตกรุงเทพมหานครและเมืองหลัก ครั้งที่ 9/2529
วันที่ 25 พฤศจิกายน 2529. หนังสือกระทรวงวิทยาศาสตร์ ที่ วท 0503/กณพ.1761 ลงวันที่
22 ธันวาคม 2529

อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร, หม่อมเจ้า. (2539). เรื่องเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม/บทนิพนธ์โดยหม่อมเจ้าอิทธิ
เทพสรรค์ กฤดากร. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสถาปนิกสยาม.

PrachataiTV.(2556, 21 มกราคม). ทูบ (ตึก) ศาลฎีกา ลบประวัติศาสตร์ชาติไทย, ตอนที่ 1. สืบค้นจาก
<https://www.youtube.com/watch?v=RKbYwjSzIM0>

Translated References

Ministry of Interior. (1976). State when the Ministry of Interior was first established. Krom
Phraya Damrong Rajanubhab Bangkok: Ministry of Interior.

Ministry of Justice. (2016b). Minutes of the Committee on Consideration and
Determination of Construction or Renovation of the Office of the Supreme
Court No. 6/2530 dated August 13, 1987. Letter of the Ministry of Justice No.
Yor Thor 0203/5683 dated March 9, 1987.

Kanjana Kaewthep. (2000). Looking at new media, looking at new society. Bangkok: Edison
Press Products.

_____. (2004). Conceptual and Technical Media Analysis. Bangkok: Love and Liv.

Kanchana Kaewthep and others. (2012). Old media - new media: Signs, Identity, Ideology.
Bangkok: Printing Limited Partnership.

Chattri Prakrit Nonthakan (2003). From Old Siam to New Thai: Social and Political Meanings
in Architecture. 1851-1957 [thesis]. Chulalongkorn University, Bangkok.

_____. (2007). Politics and society in art and architecture. Bangkok: Matichon.

_____. (2009). Arts and Architecture of the People's Party. Bangkok: Matichon.

Chutidej Methichutikul. (2020). "Theory of Interpretation: Traditions, Stories and Beliefs in
Public Affairs" in Journal of Political Science and Public Administration, Vol. 11,
No. 2 (July-December 2020), page 253- 278.

Chaiyarat Charoensin Oran (1997). Comparative Public Administration: A Survey of the
Frontiers of Critical Knowledge. 2nd edition. Bangkok: Thammasat University
Printing House.

_____. (2002). Semiotics, Structuralism. After Structuralism and Political Science
Education. Bangkok: Vilanga.

- _____. (2015). *Subjective/Objective in Social Sciences/Humanities*. Bangkok: Thammasat University Press.
- Takerng Pattanophas. (2008). “Semiotics and Visual Representation” in the Academic Journal of the Faculty of Architecture. Chulalongkorn University, Issue 1, 2008, pages 35-50.
- Nopporn Prachakun. (2004). *Myths: Collections of Mythologies by Roland Barthes*. Bangkok: Torch Publishing Project.
- Noraphat Khemtong. (2023). *Interpretation of public policy: a case study of the conservation and development policy of Rattanakosin in the construction of the Supreme Court building project*. [thesis]. Mahasarakham University, Mahasarakham
- Nithi Eawsriwong (1995). *Chat Thai, Muang Thai, textbooks and monuments. On culture, state, and form of consciousness*. Bangkok: Matichon.
- Praya Smelly. (2018). *Interpretation of public policy*. (2nd edition). Maha Sarakham: Apichat Printing.
- Prinn Chiaramanee Chotchai (2015). “Specific Town Planning and Historical City Conservation: A Case Study of Paris and London for the Conservation of the Rattanakosin Area. Bangkok” in the 12th issue of the journal, 2015, pp. 83-104.
- Ruangsit Tankanchananurak. (2019). “Interview with Assoc. Prof. Dr. Pinyo Suwankhiri on the new Supreme Court building” in the Supreme Court Booklet, Year 6, No. 1 (Jan.-Mar. 2019), pp. 11-13.
- Manaspong Sanguanwutrotjana (2013). *Concepts and Symbols in Architectural Design of Sappayasapasathan*. [thesis]. Chulalongkorn University, Bangkok.
- Saichon Sattayanurak (2011). “The Struggle in the Memory of Multi-Ethnic People in Thailand” in the 8th edition of the Nam Chua Journal, 2011, pp. 76-103.
- Saipin Kaewngamprasert (1994). *The image of Thao Suranaree in Thai history*. [thesis]. Thammasat University, Bangkok.
- Office of the National Environment Board (2016a). *Minutes of the meeting of the committee considering workplaces of government agencies in Bangkok and main cities No. 9/2529 dated 25 November 1986*. Ministry of Science book No. 0503/KorPor .1761, dated 22 December 1986.

Itthithepsan Kridakorn, Mom. (1996). About architecture/Thesis by Prince Itthithepsan

Kridakorn. Bangkok: Association of Siamese Architects.

PrachataiTV.(2013, January 21). Smash (building) Supreme Court, Erase Thai History, Part 1.

Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=RKbYwjSzIM0>.